

Т.В. МІРЗОДАЄВА

Київський національний торговельно-економічний університет

РЕГІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТКА У СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЇ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

В умовах глобалізації сучасної економіки відбувається інтенсивна фрагментація прояву дії її факторів. Вибір політичної або соціально-економічної стратегії є компромісом між різними факторами, які впливають на рішення політиків та політичний менеджмент – такі слова містяться у вступі аналітичної записки міжнародних експертів Програми розвитку ООН в Україні щодо формування стратегії соціального розвитку держави. Ці фактори детермінують стратегічні й операційні цілі соціального розвитку територіальної суспільної системи (ТСС), визначають традиційні й нові (темпологічні) вектори регіональної соціальної політики (РСП). Від інституалізації нових форм та ефективності заходів РСП до соціалізації регіональної економіки та гуманізації середовища розвитку соціальної сфери територіальної суспільної системи – таким є шлях розвитку ефективних моделей регіональної соціальної політики.

Ефективність регіональної соціальної політики як і людська гідність, економічна свобода, участь в ухваленні рішень, є мірилом сукупного добробуту населення. Вона є суспільною цінністю, яку слід обов'язково враховувати під час пошуку шляхів розбудови соціальної держави.

В Україні інтерес економічної наукової думки до проблем аналізу соціальної політики носить інтегральний характер. Свідченням цьому є праці провідних учених, в яких розглядаються питання, зокрема, соціальної тематики (Д. Богиня, В. Геєць, О. Грішнова, Б. Данилишин, О. Кілієвич, І. Кравченко, О. Кучеренко, Е. Лібанова, М. Логунова, І. Лукінов, О. Макарова, В. Онікієнко, С. Пирожков, А. Пойченко, В. Романов, Ю. Саєнко, В. Тертичка, М. Чумаченко, А. Чухно, В. Шахов). Регіональні дослідження феномена політики, в яких різною мірою знаходять відображення соціальні аспекти, пов'язані з іменами О. Амоші, С. Бандура, П. Беленького, Є. Бойка, С. Вовканича, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Ф. Заставного, С. Злупка, М. Козоріз, О. Кузьміна, В. Куценко, В. Кравціва, В. Мікловди, Н. Мікули, О. Новікової, О. Оксанича, М. Пітюлича, С. Писаренко, Я. Побурка, Л. Семів, О. Шаблія, М. Шаленко, Л. Шаульської, Л. Шевчук та багатьох інших. Показовими є дослідження РСП російських учених – А. Градова, Б. Кузіна, М. Мечнікова, А. Соколїцина, В. Бутова, В. Ігнатова, Н. Кетова та інших.

Метою дослідження є визначення цілей ефективності соціального захисту на регіональному рівні та обґрунтування концепції регіональної соціальної політики.

Ефективність регіональної соціальної політики є одним з надзвичайно важливих критеріїв оцінювання моделі соціальної держави, адже вона значною

мірою сприяє обґрунтуванню підстав державного втручання в економіку. Як на макро-, так і мезорівні через оцінку вигод і витрат держава підходить до вирішення традиційних недоліків ринку, котрий неспроможний вирішувати проблеми суспільних благ, зовнішніх ефектів, природних монополій, інформаційної асиметрії. За економічною суттю ефективність РСП – це максимальне (перш за все оперативне) досягнення соціальних цілей регіонального розвитку ТСС за умови мінімальних затрат [1, с. 58]. Таке визначення є модифікацією загальноприйнятого в економічній літературі трактування ефективності (лат. *effectivus* – діяльний, творчий) як результативності економічної діяльності, котра вимірюється відношенням отриманого економічного ефекту до витрат ресурсів (інвестиційних коштів), які зумовили отримання цього ефекту [2, с. 38].

В англомовній економічній літературі наводиться два різні підходи до визначення ефективності: через витрати і через результати. У першому випадку ефективність є загальноприйнятим критерієм розвитку ринкової економіки, конкретною формою вияву загального закону економії часу. У випадку соціальної економіки – соціального ринкового господарства, в якому рівень розвитку людини розглядається як пріоритетний критерій державної політики, вона є індикатором рентабельності праці [3, с. 125]. Центральними категоріями такої економіки є ринок, конкуренція. Відтак її мета – зростання ефективності виробництва і прибутку – суперечить соціальній справедливості. Лише під натиском держави ринок вирішує соціальні проблеми. Тобто критерій економічної ефективності ставиться в залежність від критерію соціальної справедливості (кредит соціального спокою в суспільстві). Це актуально й для регіональної соціальної економіки.

У другому випадку ефективність більше наближена до оцінювання політики. Це особливо помітно, коли йдеться про потребу оцінювання перехідних, трансформаційних економік, коли виникає питання послаблення одних типів і форм власності й посилення інших, коли у суспільстві відбувається зміна економічної структури. Трансформація економіки окремих ТСС потребує неоднакового часу, здійснюється різними темпами і зумовлена низкою загальних і специфічних факторів.

Потреба в розрахунку ефективності через результати обумовлена й тим, що в сучасних умовах процес трансформації економіки відбувається на основі нової парадигми. Її суть полягає в тому, що економічне зростання, яке не супроводжується поліпшенням добробуту людей (більшості населення), не визнається розвитком. Ця парадигма має особливості при переході до суспільства знань. Адже ефективний обмін знаннями не лише стає прибутковою сферою бізнесу, але й починає видозмінювати уявлення про суть добробуту, справедливий тип розподілу, а з цим і про ефективність РСП [4, с. 88].

Звертаючись до теорії статистики, можна виокремити два варіанти оцінювання ефективності РСП. Перший – статичний – є основою соціально-економічного аналізу показників стану, факторів РСП, а також засобів реагування її суб'єктів в умовах ТСС. Другий – динамічний – це база соціально-

економічного аналізу змін витрат, пов'язаних із пристосуванням ТСС до нових вимог розвитку.

Підхід, що базується на використанні показників динаміки, дає змогу здійснювати оцінку динамічної ефективності РСП. Він створює підґрунтя для втілення в життя концепції ефективності регіональної політики соціального розвитку ТСС: підвищення коректності прийняття й реалізації державних рішень у системі організації, регулювання та контролю низки процесів регіонального соціального розвитку ТСС (ознаки вигоди) за рахунок розширення діяльності у сфері аналізу взаємозв'язків, стану, факторів динаміки цих процесів, а також їх реакції на поведінку суб'єктів РСП як інституалізованих, так і неінституалізованих (ознаки витрат).

Слід зазначити, що в ідеологічному аспекті така концепція є логічним розвитком концепції ефективності розвитку соціальної економіки, суть якої полягає в процесі пошуку найкращих рішень у тій чи іншій сфері людської діяльності в регіоні з метою досягнення більш високих результатів при скороченні затрат на їх одиницю. Це визначення, по суті, співзвучне з трактуванням діяльності, котра пов'язана з виробленням порад щодо прийняття та реалізації політичних рішень, спрямованих на вирішення соціальних проблем, тобто відповідає змісту соціальної політики.

Сьогодні концепція ефективності соціальної економіки активно розробляється російськими вченими. Власне процес ефективності трактується як сукупність взаємопов'язаних і здійснюваних у певній послідовності етапів підвищення ефективності процесів розвитку соціальної сфери, кожен з яких є фактором по відношенню до процесів, що відбуваються за ним. До етапів-факторів відноситься ефективізація наступних процесів розвитку: демографічного, соціально-демографічного, екологічного, соціально-культурного, трудового, соціально-трудоного, соціально-економічного та економічного.

У змістовому аспекті концепція ефективності РСП тісно переплітається з відомими концепціями людського та збалансованого (сталого) розвитку ТСС. Вона сприяє обґрунтуванню більш справедливого розподілу ресурсів, ефективному досягненню стратегічних цілей розбудови соціальної держави (забезпечення процесів економічного зростання та соціального розвитку) [5, с. 26].

Нагадаємо, що в цьому випадку ефективізація пов'язується з тріадою цілей, а саме:

- ефективність економіки, господарства ТСС як інструмента досягнення збалансованого економічного зростання соціальної держави (підвищення віддачі основних і оборотних коштів на одиницю вкладень на всіх рівнях господарювання. Здійснюється це перш за все за рахунок підприємництва, а також комплексного використання науково-технологічних, організаційних, структурних і соціальних факторів підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг);
- ефективність праці ТСС як інструмента досягнення цілей відтворення і постійного нарощування обсягів людського капіталу (на основі системного

узгодження результатів праці та затрат, пов'язаних із покриттям вартості послуг робочої сили). Виявляється через поглиблення синтезу соціальної й економічної функції господарюючої системи, гуманізації праці, що означає максимальне узгодження економічних цілей з можливостями й інтересами людей (зміст роботи, технологія і засоби праці, режим роботи та інтенсивність праці, участь в управлінні колективом). Ефективізація праці – це "процес пошуку найкращих рішень в тій чи іншій сфері трудової діяльності (включаючи економічну та соціальну сфери) в цілях досягнення більш високих результатів при скороченні затрат на одиницю цих результатів" [6, с. 56]. Це діяльності з вироблення й здійснення заходів щодо підвищення рентабельності праці шляхом більш раціонального використання усіх факторів економічного зростання;

- ефективність соціального захисту як інструмента досягнення цілей зростання добробуту мешканців ТСС насамперед за рахунок перерозподілу реальних доходів громадян (при гарантії збереження та використання соціальних виплат за призначенням і надання соціальних послуг). Вона означає підвищення ступеня надійності системи соціального забезпечення, що, в свою чергу, є результатом більш справедливого перерозподілу результатів праці, раціоналізації (посилення адресності) використання коштів спеціальних фондів, розвитку системи соціального страхування та сфери соціальних послуг.

На регіональному рівні ефективізація соціального захисту – це не лише забезпечення максимально можливого рівня названих гарантій держави, але й реалізація місцевих ініціатив, введення в практику територіального управління регіональних соціальних стандартів (прожиткового мінімуму на рівні регіону), робота місцевих органів влади з формування позабюджетних фондів підтримки окремих верств населення (пенсіонерів, інвалідів), переведення на самофінансування підприємств житлово-комунальної сфери, будівництво соціального житла, розвиток муніципального сектору як такого, що об'єднує галузі місцевої інфраструктури та соціальної сфери тощо. Як бачимо, ефективізація соціального захисту є запорукою досягнення збалансованості розвитку умов життєдіяльності мешканців територіальної суспільної системи.

Таким чином, загалом на регіональному рівні концепція ефективності соціально-економічного розвитку є керівним принципом розвитку регіональної соціальної політики (від ефективності соціальних витрат й оптимізації структури соціального бюджету території – до структурної перебудови регіональної економіки і від нової структури регіональної економіки – до нових соціальних стандартів).

Кульмінаційною точкою (точкою біфуркації) є підвищення конкурентоспроможності продукції, запровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки територіальної суспільної системи, активізація підприємництва, малого та середнього бізнесу, розбудова і модернізація виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури регіонального розвитку, розширення галузевої спеціалізації та екологізації виробництва, прискорення перебудови регіональних економічних систем згідно з інформатизацією, посилення глобальних та регіональних інтеграційних процесів.

Концепція ефективності регіональної соціальної політики є вектором оптимізації цілей розвитку регіональних ринків праці. Вона сприяє вирішенню проблем перерозподілу робочої сили, місць прикладання праці (зайнятості) населення й формування гідних умов для реалізації людського потенціалу.

Література

1. Від соціального забезпечення до соціальної політики: Зб. наук. статей / Під ред. Я.А.Жаліла. – К.: „Сатсанга”, 2001. – 124 с.
2. Соколенко С. Новые производственные системы – эффективный путь подъема региональной экономики (мировой и первый отечественный опыт) //Нові виробничі системи і прискорений розвиток регіонів: Мат. міжнар. економ. форуму (м. Київ, 16 листопада 2001 р.). – К.: ЛОГОС, 2002. – С. 37–51.
3. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
4. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону: Наукова доповідь / НАН України, Інститут регіональних досліджень / Наук. ред. д.е.н., проф. П.Ю. Беленький. – Львів, 2005. – 145 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг: Учебник. – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 2004. – 640 с.
6. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.